

УДК 81'42:81'37

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/101-33>

Тетяна ХРАБАН,

orcid.org/0000-0001-5169-5170

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської філології та перекладу
Державного університету «Київський авіаційний інститут»
(Київ, Україна) xraban.tatyana@gmail.com

Оксана ВИГІВСЬКА,

orsid.org/0000-0002-2395-5577

кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри суспільних наук
Житомирського військового інституту імені С.П. Корольова
(Київ, Україна) istorik.ukr@gmail.com

ФУНКЦІОНАЛЬНО-ДИСКУРСИВНА МОДЕЛЬ КАТЕГОРИЗАЦІЇ ГЕНДЕРНИХ МАРКЕРІВ У ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ: ПРИНЦИПИ ПОБУДОВИ ТА СИСТЕМА КОДУВАННЯ

Сучасна лінгвістика дедалі більше уваги приділяє дослідженню гендерної репрезентації в художньому дискурсі, що підвищує значення методологічно обґрунтованих підходів до категоризації та кодування мовних маркерів. Мета статті полягає в розробленні функціонально-дискурсивної моделі категоризації гендерних маркерів у художньому дискурсі та побудові системи їх кодування, придатної для використання в якісному контент-аналізі. Дослідження має теоретико-методологічний характер і ґрунтується на аналітико-тематичному огляді сучасних праць із методології якісного контент-аналізу, дискурс-аналізу, лінгвістики художнього тексту та гендерної лінгвістики, доповненому концептуальним моделюванням категоріальної структури та процедури кодування. У результаті дослідження сформульовано принципи побудови системи категоризації гендерних маркерів, серед яких контекстуальність, функціональна релевантність, ієрархічність, взаємна незалежність категорій і можливість множинного кодування. На їх основі розроблено функціонально-дискурсивну модель, у межах якої мовні засоби класифікуються не за формальними мовними ознаками, а за їхньою функцією в репрезентації гендерної ідентичності персонажа. Модель охоплює чотири взаємопов'язані категорії – номінативну, атрибутивну, поведінкову та реляційну репрезентацію, що відображають різні механізми формування гендерного образу в художньому дискурсі. Відповідно до запропонованої категоріальної структури розроблено багаторівневу систему кодування, яка передбачає послідовне співвіднесення гендерного маркера з категорією, підкатегорією та стандартизованим кодом із фіксацією контексту його функціонування. Показано, що розмежування процедур кодування й інтерпретації забезпечує послідовність аналітичних рішень і підвищує відтворюваність результатів. Запропонована функціонально-дискурсивна модель поєднує сучасні уявлення про дискурсивну природу гендерної репрезентації з принципами якісного контент-аналізу та створює методологічну основу для системного дослідження гендерних маркерів у художньому дискурсі. Її відкритий характер дозволяє адаптувати категоріальну структуру й систему кодування до текстів різних жанрів, культурних традицій і дослідницьких завдань.

Ключові слова: гендерна репрезентація, художній дискурс, гендерні маркери, функціонально-дискурсивна модель, контент-аналіз, система кодування.

Tetiana KHRABAN,

orcid.org/0000-0001-5169-5170

PhD in Philology, Associate Professor;

Associate Professor at the Department of English Philology and Translation

Kyiv Aviation Institute State University

(Kyiv, Ukraine) xraban.tatyana@gmail.com

Oksana VYHIVSKA,

orcid.org/0000-0002-2395-5577

PhD in History, Associate Professor;

Associate Professor at the Department of Social Sciences

Korolyov Zhytomyr Military Institute

(Zhytomyr, Ukraine) istorik.ukr@gmail.com

A FUNCTIONAL-DISCURSIVE MODEL OF GENDER MARKER CATEGORISATION IN LITERARY DISCOURSE: CONSTRUCTION PRINCIPLES AND CODING FRAMEWORK

Contemporary linguistics has devoted increasing attention to the study of gender representation in literary discourse, highlighting the need for methodologically grounded approaches to the categorization and coding of linguistic gender markers. The purpose of this article is to develop a functional-discursive model for the categorization of gender markers in literary discourse and to propose a coding framework suitable for qualitative content analysis. The present study employs a theoretical and methodological approach grounded in an analytical thematic review of contemporary scholarship on qualitative content analysis, discourse analysis, literary discourse, and gender linguistics. This approach is complemented by conceptual modeling of the categorical framework and coding procedure. The study delineates the principles underlying the categorization of gender markers, including contextuality, functional relevance, hierarchical organization, mutual exclusivity of categories, and the possibility of multiple coding. On this basis, a functional-discursive model is developed in which linguistic markers are classified not according to their formal linguistic properties but according to their discursive function in the representation of a character's gender identity. The model is comprised of four categories: nominative, attributive, behavioral, and relational representation. These categories are designed to capture the various mechanisms through which gender is constructed in literary discourse. The development of a multi-level coding system is predicated on the aforementioned categorical framework. The system is designed to systematically assign each gender marker to a category, subcategory, and standardized code. The system is further accompanied by documentation of its discursive context. The study demonstrates that distinguishing between the procedures of coding and interpretation enhances the consistency of analytical decisions and improves the transparency and reproducibility of the findings. The proposed functional-discursive model integrates contemporary perspectives on the discursive construction of gender representation with the principles of qualitative content analysis. This integration provides a methodological framework for the systematic investigation of gender markers in literary discourse. The flexibility of the design allows for adaptation of both the categorical framework and the coding system to texts from a variety of genres, cultural traditions, and research contexts.

Key words: *gender representation, literary discourse, gender markers, functional-discursive model, qualitative content analysis, coding system.*

Вступ. Дослідження мовних механізмів репрезентації соціальної ідентичності належать до найбільш динамічних напрямів сучасної лінгвістики. У центрі уваги перебувають не лише мовні особливості окремих соціальних груп, а й способи, за допомогою яких ідентичність набуває мовного вираження в конкретних дискурсивних практиках. У цьому контексті гендерна ідентичність розглядається як соціальний конструкт, що отримує дискурсивну репрезентацію через систему мовних виборів, комунікативних стратегій і моделей взаємодії. Такий підхід зумовлює необхідність дослідження не окремих мовних одиниць, а гендерних маркерів, функція яких полягає у репрезентації соціальних ролей, моделей поведінки та способів самопрезентації пер-

сонажів. Художній дискурс створює особливі умови для дослідження гендерної репрезентації, оскільки саме в ньому автор цілеспрямовано моделює мовленнєву поведінку персонажів, поєднуючи стилістичні, лексичні, прагматичні та наративні ресурси мови. Як показують сучасні дослідження, мовлення персонажа не є механічним відображенням авторського стилю, а становить окрему систему мовних виборів, сформовану відповідно до комунікативних, соціальних і наративних завдань художнього твору (Grant & McMenamin, 2020). Саме тому художній текст є продуктивним матеріалом для аналізу мовних механізмів репрезентації гендерної ідентичності та виявлення закономірностей функціонування гендерних маркерів у дискурсі.

Зростання інтересу до дослідження мовної репрезентації соціальної ідентичності супроводжується активним розвитком методів аналізу тексту. У сучасній лінгвістиці дедалі ширше використовуються кількісні підходи, що дають змогу виявляти закономірності мовного вибору на основі великих текстових масивів. Для аналізу мовної індивідуальності застосовують показники частотності, лексичного багатства, повторюваних мовних послідовностей, структурних і прагматичних характеристик тексту (Grant & McMenamin, 2020). Водночас сучасні дослідження свідчать, що складні соціальні явища не можуть бути адекватно описані лише за допомогою кількісних показників, оскільки значення мовних одиниць формується в конкретному дискурсивному контексті. Це зумовлює зростання інтересу до підходів, які поєднують формалізовані процедури аналізу тексту з його якісною інтерпретацією. У цьому контексті контент-аналіз набуває особливого значення як метод, що забезпечує системне виявлення, категоризацію та кодування мовних маркерів із подальшою інтерпретацією закономірностей їхнього функціонування (Храбан, Т., & Храбан, М., 2024). Для дослідження художнього дискурсу це відкриває можливість переходу від аналізу окремих мовних прикладів до опису повторюваних моделей дискурсивної репрезентації гендерної ідентичності. Водночас ефективність контент-аналізу визначається не стільки процедурою підрахунку мовних явищ, скільки якістю категоріальної моделі, на якій ґрунтується процес кодування. Саме тому розроблення функціонально-дискурсивної моделі категоризації гендерних маркерів, що інтегрує принципи категоризації, категоріальну структуру та систему кодування відповідно до функцій мовних засобів у дискурсивній репрезентації гендерної ідентичності, є актуальним завданням сучасної методології лінгвістичного аналізу художнього дискурсу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Сучасний розвиток контент-аналізу супроводжується переосмисленням його ролі в дослідженні тексту. Якщо ранні роботи зосереджувалися переважно на кількісному обліку мовних одиниць, то сучасні підходи розглядають контент-аналіз як комплексну дослідницьку стратегію, що поєднує систематичне виявлення, категоризацію, кодування та інтерпретацію текстових даних (Krippendorff, 2019; Neuendorf, 2017). Унаслідок цього контент-аналіз дедалі активніше використовується не лише в соціальних науках, а й у лінгвістиці, де його застосовують для вивчення мовної варіативності, дискурсивних практик і соціально зумовлених моделей мовної поведінки. Водночас

розвиток цієї методології дедалі більше зосереджується на вдосконаленні процедур категоризації та кодування. Значний вплив на сучасну методологію контент-аналізу мала класифікація Н. Hsieh і S. Shannon (2005), які запропонували три підходи до якісного контент-аналізу: конвенційний, директивний та підхід, що ґрунтується на поєднанні кількісного узагальнення з подальшою якісною інтерпретацією тексту. Надалі увага дослідників змістилася від типології методів до забезпечення прозорості аналітичних процедур. С. Erlingsson і P. Brysiewicz (2017) детально описали послідовність переходу від смислових одиниць до кодів і категорій, тоді як N. Humble і P. Mozelius (2022) уточнили співвідношення контент-аналізу й тематичного аналізу, окресливши межі застосування кожного з підходів. Важливим напрямом сучасних досліджень стало забезпечення відтворюваності результатів. У методологічних працях наголошується, що наукова цінність контент-аналізу визначається не лише обґрунтованістю категоріального апарату, а й прозорістю процедури його формування, послідовністю кодування та можливістю незалежної перевірки отриманих результатів (Bengtsson, 2016; Hurst, 2023). Саме тому сучасні рекомендації передбачають детальний опис критеріїв категоризації, структури кодів і логіки прийняття аналітичних рішень. Паралельно розвиток цифрових технологій значно розширив можливості роботи з великими текстовими корпусами. Використання спеціалізованого програмного забезпечення та інструментів штучного інтелекту прискорює пошук, систематизацію й первинне кодування текстових даних (Jackson & Bazeley, 2019; Lee et al., 2020). Проте більшість дослідників підкреслює, що автоматизовані інструменти не замінюють дослідницької інтерпретації, оскільки визначення категорій і встановлення функціональних зв'язків між мовними явищами залишаються концептуальним етапом аналізу (Lee et al., 2020).

У лінгвістичних дослідженнях контент-аналіз дедалі частіше використовується для вивчення мовної ідентичності, авторського стилю та дискурсивної репрезентації соціальних ролей. Так, F. Kelcher (2021) поєднує кількісний аналіз мовних характеристик персонажів із якісною інтерпретацією їхніх прагматичних функцій, демонструючи, що мовна поведінка набуває значення лише в конкретному дискурсивному контексті. Подібний підхід характерний і для праць із судової лінгвістики, у яких повторювані мовні моделі використовуються для опису мовної індивідуальності та атрибуції авторства (Grant & Macleod, 2020; McMenamin, 2002). Спільною рисою цих дослі-

джень є орієнтація на аналіз функціонування мовних явищ у дискурсі, однак категоріальний апарат здебільшого створюється відповідно до завдань конкретного дослідження і не розглядається як самостійний методологічний результат. Певний внесок у розвиток методології контент-аналізу зроблено й у вітчизняній науковій літературі. У праці Т. Храбан і М. Храбана (2024) узагальнено сучасні підходи до організації процесу кодування, систематизовано вимоги до формування категорій і підкатегорій, а також розглянуто способи забезпечення валідності й надійності якісного контент-аналізу. Попри те що дослідження виконано на матеріалі військово-психологічного дискурсу, запропоновані методичні положення мають універсальний характер і можуть бути використані під час розроблення контент-аналітичних моделей для інших типів дискурсу. Попри помітний розвиток методології контент-аналізу, більшість сучасних праць зосереджується або на вдосконаленні процедур аналізу тексту, або на дослідженні окремих аспектів мовної ідентичності. Водночас питання побудови функціонально-дискурсивної моделі категоризації гендерних маркерів, у якій принципи категоризації, категоріальна структура та система кодування утворювали б єдину методологічну систему, практично не розроблене.

Метою статті є розроблення функціонально-дискурсивної моделі категоризації гендерних маркерів у художньому дискурсі, що поєднує теоретично обґрунтовані принципи побудови, категоріальну структуру та систему кодування для їх системної ідентифікації, класифікації й інтерпретації.

Матеріали і методи. Дослідження має теоретико-методологічний характер і спрямоване на розроблення функціонально-дискурсивної моделі категоризації та кодування гендерних маркерів у художньому дискурсі. Матеріал дослідження становили наукові праці з методології якісного контент-аналізу, дискурс-аналізу, лінгвістики художнього тексту, гендерної лінгвістики та судової лінгвістики, у яких розглядаються принципи категоризації текстових даних, організація процедур кодування, проблеми відтворюваності результатів і функціонування мовних засобів у процесі репрезентації соціальної ідентичності. До аналізу залучено сучасні методологічні дослідження, а також праці, що сформували концептуальні засади контент-аналізу та сучасних підходів до вивчення дискурсивної репрезентації гендеру. Методологічну основу роботи становив аналітико-тематичний огляд наукової літератури (Храбан, 2024), доповнений елементами концептуального моде-

лювання. Дослідження реалізовувалося у кілька взаємопов'язаних етапів. На першому етапі здійснено аналіз сучасних підходів до якісного контент-аналізу, принципів категоризації текстових даних і побудови систем кодування. На другому етапі узагальнено теоретичні положення щодо дискурсивної природи гендерної репрезентації в художньому тексті та визначено функціональні критерії виокремлення гендерних маркерів. На третьому етапі розроблено функціонально-дискурсивну модель категоризації, яка поєднує взаємопов'язані категорії, підкатегорії та систему кодів відповідно до їхньої ролі в репрезентації гендерної ідентичності персонажа. Завершальний етап передбачав інтеграцію розробленої категоріальної структури із процедурою кодування та оцінку її методологічної узгодженості з принципами якісного контент-аналізу. На відміну від досліджень, орієнтованих на аналіз конкретного текстового матеріалу, запропонована робота зосереджена на побудові універсальної аналітичної моделі, яка може бути використана як методологічна основа для дослідження гендерної репрезентації в художньому дискурсі незалежно від жанру, історичного періоду чи культурного контексту. Такий підхід забезпечує концептуальну узгодженість між сучасними уявленнями про дискурсивну природу гендеру та процедурою його систематичного аналізу засобами контент-аналізу.

Результати та дискусії. Запропонована функціонально-дискурсивна модель категоризації гендерних маркерів спирається на методологію якісного контент-аналізу, однак не зводиться до сукупності процедур кодування. Її концептуальну основу становить система взаємопов'язаних принципів, що визначає логіку категоризації, побудову категоріальної структури та організацію процесу кодування. Така послідовність забезпечує узгодженість між теоретичним розумінням гендерної репрезентації та формалізованою процедурою аналізу тексту. Як зазначає К. Krippendorff (2018), саме категоризація забезпечує перехід від окремих текстових фрагментів до інтерпретації закономірностей, а тому категорії мають бути теоретично обґрунтованими, внутрішньо узгодженими та придатними до відтворення. Подібної позиції дотримуються Н. Hsieh і С. Shannon (2005), які розглядають систему кодування як ключовий компонент якісного контент-аналізу незалежно від його різновиду. Відповідно, функціонально-дискурсивна модель, запропонована в цьому дослідженні, побудована на сукупності принципів, що забезпечують її концептуальну цілісність і методологічну послідовність.

Першим принципом є контекстуальність. Гендерний маркер не ототожнюється з окремою мовною одиницею, а визначається її функцією в конкретному дискурсивному контексті. Лексема, словосполучення чи синтаксична конструкція набувають статусу гендерного маркера лише тоді, коли беруть участь у репрезентації гендерної ідентичності персонажа. Такий підхід узгоджується із сучасними дослідженнями мовної ідентичності, які демонструють, що соціальне значення мовного вибору виникає у взаємодії мовних засобів у межах дискурсу, а не визначається їхніми формальними характеристиками (Grant, 2020; Kelcher, 2021). Саме тому одиницею аналізу виступає завершений текстовий фрагмент, достатній для встановлення функції гендерного маркера. Другим принципом є функціональна релевантність. Категоризація здійснюється відповідно до ролі гендерних маркерів у дискурсивній репрезентації гендерної ідентичності, а не за їхньою належністю до певного мовного рівня. Такий підхід відповідає рекомендаціям С. Erlingsson і Р. Brysiewicz (2017), згідно з якими категорії мають об'єднувати явища зі спільною смисловою функцією та водночас залишатися внутрішньо однорідними. Це дозволяє розглядати лексичні, граматичні, стилістичні й прагматичні засоби як взаємопов'язані компоненти єдиного механізму дискурсивної репрезентації гендерної ідентичності. Третім принципом є ієрархічність. Категоріальна система організована як послідовність взаємопов'язаних рівнів, у якій окремі коди інтегруються у підкатегорії, а підкатегорії – у ширші функціональні категорії. Подібна структура відповідає логіці якісного контент-аналізу, запропонованій Н. Hsieh і S. Shannon (2005), забезпечує послідовний перехід від опису окремих мовних фактів до узагальнення повторюваних моделей дискурсивної репрезентації та створює можливість подальшого розширення категоріального апарату без порушення його внутрішньої узгодженості. Наступним принципом є розмежування функцій категорій. Методологія контент-аналізу передбачає, що категорії повинні описувати різні аспекти досліджуваного явища, оскільки їх частковий або повний збіг ускладнює процедуру кодування та знижує відтворюваність результатів (Krippendorff, 2019; Erlingsson & Brysiewicz, 2017). У запропонованій моделі кожна категорія відображає окремий механізм дискурсивної репрезентації гендерної ідентичності, що забезпечує чіткість їх концептуальних меж і послідовність інтерпретації. Водночас художній дискурс характеризується високим рівнем семантичної поліфункціональності. Один текстовий

фрагмент може одночасно реалізовувати кілька функцій у репрезентації гендерної ідентичності, тому модель передбачає множинне кодування. У таких випадках одному фрагменту присвоюється кілька кодів, якщо кожен із них відображає самостійну функцію відповідного гендерного маркера. Такий підхід відповідає сучасному розумінню якісного контент-аналізу як інструменту дослідження складних дискурсивних явищ, які не можуть бути адекватно описані в межах одновимірної класифікації (Humble & Mozeliuss, 2022).

Сформульовані принципи визначають методологічні засади побудови функціонально-дискурсивної моделі, однак самі по собі не задають її категоріальної структури. Наступним етапом є визначення системи категорій, яка забезпечує впорядкування гендерних маркерів відповідно до єдиної логіки їхньої інтерпретації. Саме категоріальна модель поєднує теоретичне розуміння гендерної репрезентації з процедурою формалізованого кодування, забезпечуючи послідовний перехід від аналізу окремих текстових фрагментів до виявлення закономірностей функціонування гендерних маркерів. Побудова такої моделі безпосередньо залежить від розуміння природи гендерної репрезентації у художньому дискурсі. У сучасній лінгвістиці гендер розглядається не як сукупність мовних ознак, а як результат дискурсивної взаємодії, що реалізується через систему мовних засобів, за допомогою яких формується образ персонажа. Відповідно, предметом категоризації виступають не окремі мовні одиниці, а функції, які вони виконують у репрезентації гендерної ідентичності. Принципово важливо, що в запропонованій моделі гендерний маркер не ототожнюється з лексемою, словосполученням чи синтаксичною конструкцією. Будь-який мовний засіб набуває статусу гендерного маркера лише тоді, коли в конкретному дискурсивному контексті бере участь у репрезентації гендерної ідентичності персонажа. Саме функція, а не формальна мовна характеристика, визначає його місце в системі категоризації. Такий підхід дозволяє розглядати різноманітні мовні засоби як елементи єдиного механізму дискурсивної репрезентації та уникнути ототожнення категорій із мовними рівнями. Відповідно до функціонального принципу категоризації запропонована модель охоплює чотири взаємопов'язані категорії, кожна з яких відображає окремий аспект дискурсивної репрезентації гендерної ідентичності. Першу категорію становить номінативна репрезентація, яка забезпечує мовну ідентифікацію персонажа. До неї належать особові найменування, родинні ролі, професійні номінації, соціальні статуси та інші засоби, що прямо або

опосередковано визначають його гендерну належність і соціальне позиціонування. Другою категорією є атрибутивна репрезентація, яка охоплює мовні засоби, що формують систему характеристик персонажа. Вона включає опис зовнішності, психологічних рис, емоційних станів, оцінних характеристик та інших ознак, через які вибудовується індивідуальний гендерний образ. Третю категорію становить поведінкова репрезентація, що відображає процесуальний аспект гендерної репрезентації. До неї належать мовленнєві дії, комунікативні стратегії, особливості вербальної й невербальної поведінки, способи реагування та інші мовні засоби, які демонструють, як соціальні ролі реалізуються в конкретних комунікативних ситуаціях. Четвертою категорією є реляційна репрезентація, що характеризує соціальний вимір гендерної ідентичності. Вона охоплює мовні засоби, які відображають сімейні, професійні, статусні та владні взаємини персонажа, а також різні форми співпраці, залежності, конфлікту чи домінування. Саме взаємодія з іншими учасниками художнього дискурсу визначає той соціальний контекст, у якому актуалізується гендерна репрезентація. Запропоновані категорії утворюють взаємопов'язану систему, у якій кожна описує окремий функціональний аспект репрезентації гендерної ідентичності. Лише їх комплексне застосування забезпечує цілісний аналіз мовних механізмів репрезентації, тоді як ізольований розгляд окремих категорій не дозволяє відтворити повну структуру гендерного образу персонажа. Саме така категоріальна організація створює концептуальне підґрунтя для подальшої побудови системи кодування.

Категоріальна модель визначає концептуальні межі аналізу, однак її використання в дослідницькій практиці потребує чітко визначеної системи кодування. Саме вона забезпечує послідовне співвіднесення гендерних маркерів із відповідними категоріями та створює єдині правила їхньої фіксації й подальшої інтерпретації. У методології контент-аналізу кодування розглядають як процедуру впорядкування текстових даних відповідно до заздалегідь визначеної категоріальної системи, що забезпечує зіставність і відтворюваність результатів аналізу (Krippendorff, 2019; Hsieh & Shannon, 2005). У запропонованій моделі вихідною аналітичною одиницею є гендерний маркер, тобто будь-який мовний засіб або сукупність взаємопов'язаних мовних засобів, які в конкретному дискурсивному контексті виконують функцію репрезентації гендерної ідентичності персонажа. Відповідно, кодуванню підлягає не окрема лексична чи граматична одиниця, а завершений

текстовий фрагмент, у межах якого ця функція може бути однозначно встановлена. Такий підхід забезпечує можливість врахування як експліцитних, так і імпліцитних способів репрезентації гендерної ідентичності. Структура кодування відображає ієрархічну організацію категоріальної моделі. Спочатку гендерний маркер співвідноситься з однією з чотирьох функціональних категорій, що репрезентують основні механізми дискурсивної репрезентації гендерної ідентичності. Далі визначається відповідна підкатегорія, яка конкретизує функціональний аспект маркера, після чого йому присвоюється стандартизований код. Обов'язковим компонентом кодування є фіксація текстового контексту, оскільки саме він забезпечує обґрунтованість інтерпретації та можливість повторної перевірки аналітичних рішень. Така організація дозволяє простежити повний шлях від окремого текстового фрагмента до його місця в загальній системі категоризації. Присвоєння кодів здійснюється за принципом функціональної домінантності. Якщо текстовий фрагмент реалізує одну провідну функцію в репрезентації гендерної ідентичності, йому присвоюється один код. Якщо ж у межах одного фрагмента одночасно актуалізуються різні функціональні аспекти репрезентації, застосовується множинне кодування. При цьому кожен код фіксує окрему функцію гендерного маркера, а не дублює вже встановлену характеристику. Такий підхід дає змогу відобразити поліфункціональність художнього дискурсу без порушення системності аналізу, що відповідає сучасним уявленням про якісний контент-аналіз як інструмент дослідження складних дискурсивних явищ (Humble & Mozellius, 2022). Принциповою умовою застосування запропонованої системи є розмежування етапів кодування та інтерпретації. На етапі кодування фіксується лише функція гендерного маркера відповідно до розробленої категоріальної моделі. Аналіз взаємозв'язків між окремими кодами, виявлення повторюваних моделей та їх інтерпретація здійснюються на наступному етапі дослідження. Таке розмежування відповідає сучасним методологічним рекомендаціям щодо забезпечення прозорості процедур контент-аналізу та мінімізації суб'єктивного впливу дослідника на процес кодування (Erlingsson & Brysiewicz, 2017; Humble & Mozellius, 2022). Таким чином, система кодування завершує побудову функціонально-дискурсивної моделі категоризації гендерних маркерів. У її межах принципи категоризації, категоріальна структура та процедура кодування утворюють єдину методологічну систему, яка забезпечує

послідовний перехід від теоретичного розуміння гендерної репрезентації до її формалізованого аналізу засобами контент-аналізу.

Висновки. У статті запропоновано функціонально-дискурсивну модель категоризації гендерних маркерів у художньому дискурсі, побудовану на принципах якісного контент-аналізу. На відміну від підходів, у яких мовні засоби класифікуються переважно за їхніми формальними характеристиками, запропонована модель ґрунтується на їхній функції в дискурсивній репрезентації гендерної ідентичності персонажа. Такий підхід дає змогу розглядати лексичні, граматичні, стилістичні та прагматичні засоби як взаємопов'язані компоненти єдиного механізму репрезентації.

Функціональну основу моделі становлять чотири взаємопов'язані категорії – номінативна, атрибутивна, поведінкова та реляційна репрезентація. Їх поєднання забезпечує цілісний опис різних аспектів дискурсивної репрезентації гендерної ідентичності та створює узгоджену систему категоризації гендерних маркерів. Запропонована структура встановлює послідовний зв'язок між теоретичним розумінням гендерної репрезентації та процедурою її аналізу засобами контент-аналізу. Розроблена система кодування конкретизує практичну реалізацію моделі, забезпечуючи єдині

правила ідентифікації, категоризації та опису гендерних маркерів. Її багаторівнева організація поєднує категорії, підкатегорії та коди в єдину аналітичну систему, а застосування принципу множинного кодування дозволяє враховувати поліфункціональність мовних засобів без втрати послідовності інтерпретації. Модель має відкритий характер і може бути адаптована до аналізу художніх текстів різних жанрів, культурних традицій і історичних періодів шляхом уточнення змісту окремих категорій та кодів без зміни її концептуальної структури. Це розширює можливості використання контент-аналізу в дослідженнях художнього дискурсу та створює методологічне підґрунтя для розроблення аналогічних моделей аналізу інших форм соціальної репрезентації.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з емпіричною апробацією запропонованої моделі на матеріалі художніх текстів різних жанрів, а також уточненням системи категорій і кодів залежно від специфіки досліджуваного дискурсу. Перспективним напрямом є також інтеграція розробленої моделі з методами корпусної лінгвістики та сучасними інструментами автоматизованого аналізу тексту, що створює передумови для масштабних досліджень гендерної репрезентації в художньому дискурсі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Храбан Т.Є. Рекомендації щодо якісного висвітлення проблем неперервної освіти. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*. 2024. № 3(80). С. 57–66. DOI: <https://doi.org/10.28925/2412-0774.2024.3.5>
2. Храбан Т., Храбан М. Контент-аналіз у військових дослідженнях. *Вісник Національного університету оборони України*. 2024. Т. 78, № 2. С. 141–150. DOI: <https://doi.org/10.33099/2617-6858-2024-78-2-141-150>
3. Bengtsson M. How to Plan and Perform a Qualitative Study Using Content Analysis. *Nursing Plus Open*. 2016. Vol. 2. P. 8–14. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.npls.2016.01.001>
4. Erlingsson C., Brysiewicz P. A hands-on guide to doing content analysis. *African Journal of Emergency Medicine*. 2017. Vol. 7, no. 3. P. 93–99. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.afjem.2017.08.001>
5. Grant T., Macleod N. *Language and Online Identities: The Undercover Policing of Internet Sexual Crime*. Cambridge : Cambridge University Press, 2020. 218 p. DOI: <https://doi.org/10.1017/9781108766425>
6. Hsieh H.F., Shannon S.E. Three approaches to qualitative content analysis. *Qualitative Health Research*. 2005. Vol. 15, no. 9. P. 1277–1288. DOI: <https://doi.org/10.1177/1049732305276687>
7. Humble N., Mozelius P. Content analysis or thematic analysis: Similarities, differences and applications in qualitative research. *European Conference on Research Methodology for Business and Management Studies*. 2022. Vol. 21, no. 1. P. 76–81. DOI: <https://doi.org/10.34190/ecrm.21.1.316>
8. Hurst A.L. Content analysis. *Introduction to Qualitative Research Methods: A Helpful Guide for Undergraduates and Graduate Students in the Social Sciences*. Corvallis : Oregon State University, 2023. P. 313–329. URL: <https://open.oregonstate.edu/qualresearchmethods/chapter/chapter-17-content-analysis/> (дата звернення: 14.07.2026).
9. Jackson K., Bazeley P. *Qualitative Data Analysis with NVivo*. London : Sage Publications, 2019. 376 p.
10. Kelcher F. J. *Anonymity and Imitation in Linguistic Identity Disguise* : doctoral thesis. Birmingham : Aston University, 2021. 311 p. URL: https://research.aston.ac.uk/files/132950258/Kelcher_Fiona_Jane_2021.pdf (дата звернення: 14.07.2026)
11. Krippendorff K. *Content Analysis: An Introduction to Its Methodology*. 4th ed. Los Angeles : SAGE, 2019. 422 p. DOI: <https://doi.org/10.4135/9781071878781>
12. Lee L.W., Dabirian A., McCarthy I.P., Kietzmann J. Making sense of text: Artificial intelligence-enabled content analysis. *European Journal of Marketing*. 2020. Vol. 54, no. 3. P. 615–644. DOI: <https://doi.org/10.1108/EJM-02-2019-0219>
13. McMenamin G. R. *Forensic Linguistics: Advances in Forensic Stylistics*. Boca Raton : CRC Press, 2002. 360 p.
14. Neuendorf K.A. *The Content Analysis Guidebook*. 2nd ed. Los Angeles : SAGE, 2017. 456 p. DOI: <https://doi.org/10.4135/9781071802878>

REFERENCES

1. Khraban, T. (2024). Rekomendatsii shchodo yakisnoho vysvitlennia problem neperervnoi osvity [Guidelines for quality coverage of continuing education issues]. *Neperervna profesiina osvita: teoriia i praktyka*, 3(80), 57–66. <https://doi.org/10.28925/2412-0774.2024.3.5> [in Ukrainian].
2. Khraban, T., & Khraban, M. (2024). Kontent-analiz u viiskovykh doslidzhenniakh [Content analysis in military studies]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy*, 78(2), 141–150. <https://doi.org/10.33099/2617-6858-2024-78-2-141-150> [in Ukrainian].
3. Bengtsson, M. (2016). How to plan and perform a qualitative study using content analysis. *Nursing Plus Open*, 2, 8–14. <https://doi.org/10.1016/j.npls.2016.01.001>
4. Erlingsson, C., & Brysiewicz, P. (2017). A hands-on guide to doing content analysis. *African Journal of Emergency Medicine*, 7(3), 93–99. <https://doi.org/10.1016/j.afjem.2017.08.001>
5. Grant, T., & Macleod, N. (2020). *Language and online identities: The undercover policing of Internet sexual crime*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/9781108766425>
6. Hsieh, H.F., & Shannon, S. E. (2005). Three approaches to qualitative content analysis. *Qualitative Health Research*, 15(9), 1277–1288. <https://doi.org/10.1177/1049732305276687>
7. Humble, N., & Mozelius, P. (2022). Content analysis or thematic analysis: Similarities, differences and applications in qualitative research. *European Conference on Research Methodology for Business and Management Studies*, 21(1), 76–81. <https://doi.org/10.34190/ecrm.21.1.316>
8. Hurst, A. L. (2023). Chapter 17. Content analysis. In *Introduction to qualitative research methods: A helpful guide for undergraduates and graduate students in the social sciences* (pp. 313–329). Oregon State University. URL: <https://open.oregonstate.edu/qualresearchmethods/chapter/chapter-17-content-analysis/>
9. Jackson, K., & Bazeley, P. (2019). *Qualitative data analysis with NVivo*. Sage.
10. Kelcher, F.J. (2021). *Anonymity and imitation in linguistic identity disguise* (Doctoral thesis, Aston University). URL: https://research.aston.ac.uk/files/132950258/Kelcher_Fiona_Jane_2021.pdf
11. Krippendorff, K. (2019). *Content analysis: An introduction to its methodology* (4th ed.). SAGE. <https://doi.org/10.4135/9781071878781>
12. Lee, L.W., Dabirian, A., McCarthy, I.P., & Kietzmann, J. (2020). Making sense of text: Artificial intelligence-enabled content analysis. *European Journal of Marketing*, 54(3), 615–644. <https://doi.org/10.1108/EJM-02-2019-0219>
12. McMenamin, G. R. (2002). *Forensic linguistics: Advances in forensic stylistics*. CRC Press.
13. Neuendorf, K. A. (2017). *The content analysis guidebook* (2nd ed.). SAGE. <https://doi.org/10.4135/9781071802878>

Дата першого надходження статті до видання: 15.07.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 13.08.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 02.09.2026

Стаття поширюється на умовах
ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

